

da su elementarne pretpostavke civilnog društva i demokratske države razoreni u prethodnom periodu. Zato se okrenutost budućnosti mora zasnivati na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, moralnom prevazilaženju nasleđa. Moralna refleksija trebala je da uživa primat, ne kao puka intelektualna refleksija na prošlost, već kao nužan uslov za uspostavljanje ambijenta u kome je moguće otpočeti tranziciju ka demokratskoj normalnosti. Vera u emancipatorsku snagu ekonomskih i socijalnih reformi pokazala se tragično naivnom u kontekstu odlučujuće obeleženom koordinatama političke kulture zla i ubijanja.

Konačno, Ustav Srbije bio je u otvorenom neskladu sa formalno nadređenim Ustavom savezne države, što je bilo praćeno neusaglašenošću republičkih i saveznih zakonskih propisa, i što je u krajnjem izvodu rezultiralo stanjem pravne nesigurnosti u kome nije bilo moguće prepoznati granicu koja odvaja pravo od neprava. Ovaj ustavno-pravni kaos skriven iza imena ustavnog kontinuiteta predstavlja završni aspekt nedovršenosti post-oktobarske državnosti u Srbiji: proto-demokratska Srbija je, kao i državni oblici koji su joj prethodili, bila nevezana ustavnom formom, institucionalnim okvirima i proceduralnim pravilima igre koji bi definisali karakter i dinamiku državnosti, te koji bi formalno-pravno situirali identitete pojedinaca, grupa, političkih i društvenih aktera.

Veoma brzo nakon promene režima, na političkoj sceni je pod imenom 'legalizma' uobličen specifičan diskurs odbrane ustavnog kontinuiteta kao nečinjenja. 'Legalizam' je reč koja kod nas nije bila u čestoj upotrebi pre oktobra 2000, i to ne samo zato što mi nemamo tradiciju vladavine prava. Semantičke koordinate ovog termina nisu do kraja jasne, ali čini se da ga je potrebno razlikovati od termina 'legalnost', odnosno 'zakonitost', koji upućuju na delanja usaglašena sa važećim pravnim normama. Legalizam u post-miloševićevskoj Srbiji predstavlja praktično-političku poziciju koja insistira na neophodnosti poštovanja pravnih normi i procedura. Legalisti su oni koji sebe identifikuju kao branioce prava u jednom političkom kontekstu u kome je pravo ugroženo praksama protivpravnog ponašanja, odnosno kršenjem važećih propisa. Ovome sledi važan auto-legitimacijski korak: politička pozicija legalizma samoprepoznaje se u napetosti prema 'drugoj strani', odnosno prema onim političkim snagama koje ne poštuju pravo. Ovo ne znači nužno da druga strana doista krši propise, ili barem ne znači nužno da ih krši u većoj meri od legalista. Prepoznavanje druge strane delo je samih legalista. U srpskoj verziji tranzicije kroz pravni kontinuitet na delu je hobsovska borba za zakonitost, ma koliko ovo besmisleno zvučalo. Legalistička pozicija uobličava se ne samo i ne prvenstveno kroz zalaganje za ustavnost i zakonitost, već pre svega kroz javnu identifikaciju oponenata kao političkih aktera koji su isključivi krivci za nepravno stanje. U ovoj strategiji identifikacija političkog protivnika uživa konceptualni primat nad zalaganjem za zakonitost. Tek nakon što je protivnik identifikovan, sledi odluka o promociji legalizma kao političke pozicije. Ili, optužba za protivpravno ponašanje funkcioniše kao politički instrument dikvalifikacije.

Legalizam nije sadržinski prazna politička pozicija. Ali, ponoviću da njegov identitet nije određen insistiranjem na poštovanju prava. Ovu poziciju ne identifikuje pozitivan odnos prema pravu u obliku pravnog kontinuiteta i kritike bezakonja, već pre svega odnos prema ideologiji. Okrenuti prošlosti na način devetnaestovekovnog romantičnog nacionalizma, legalisti su – verovatno protivno sopstvenim iskrenim intencijama – završili na pozicijama odbrane institucionalnog, pravnog i ideološkog nasleđa Miloševićevog resantimanskog nacionalizma. Opet, govorim o konsekvencama jedne političke pozicije, a ne o njenim osveštenim intencijama. Akteri legalizma verovatno iskreno veruju da se bore protiv bezakonja, te da je insistiranje na zakonitosti, čak i ako je svesno instrumentalizovano u